

**Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Հ Ա Ն Ր Ա Պ Ե Տ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Կ Ա Ռ Ա Վ Ա Ր Մ Ա Ն Ա Կ Ա Դ Ե Մ Ի Ա**

Թ Ո Ր Ո Ս Յ Ա Ն Վ Ա Յ Ե Ա Շ Ո Տ Ի

**հ ա յ ա ս տ ա ն ի հ ա ն Ր ա պ ե տ ու Լ թ յ ա ն ո Ր պ ե ս
ա շ խ ա Ր հ ի կ
պ ե տ ու Լ թ յ ա ն ս ա հ մ ա ն ա ո Ր ա ի Ր ա վ ա կ ա ն
բ ն ու Լ թ ա գ ի Ր ը .
տ ե ս ա կ ա ն -ի Ր ա վ ա կ ա ն վ ե Ր լ ու ծ ու Լ թ յ ու Լ ն**

**Ժ Բ .00.02 - « Հ ա ն Ր ա յ ի ն ի Ր ա վ ու Լ ն ք »
մ ա ս ն ա գ ի տ ու Լ թ յ ա մ ք ի Ր ա վ ա ք ա ն ա կ ա ն
գ ի տ ու Լ թ յ ու Լ ն ն ե Ր ի թ ե կ ն ա ծ ու Լ ի գ ի տ ա կ ա ն
ա ս տ ի ճ ա ն ի հ ա յ ց մ ա ն ա տ ե ն ա խ ո ս ու Լ թ յ ա ն**

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

Ե Ր Ե Վ Ա Ն - 2018

Ատենախոսությունների անթեման հաստատվել է
Եվրոպական կրթական տարածաշրջանային
ակադեմիայի գիտական խորհրդում

Գիտական դեկավար՝ իրավաբանական
գիտությունների դոկտոր,
պրոֆեսոր **Աշոտ Յայկի**
Խաչատրյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ իրավաբանական
գիտությունների
դոկտոր պրոֆեսոր
Ռուբեն **Յովսեփի**
Ավագյան

իրավաբանական
գիտությունների
թեկնածու **Վահե Յովկի**
Սայադյան

Առաջատար կազմակերպություն՝ Յայաստանի
Յանրապետություն
Ռստիկանություն
կրթահամալիր

Ատենախոսությունները պաշտպանությունները
կայանալու է 2018 թվականի մարտի 24-ին ժամը՝ 12:30-
ին ՅՅ ԲՈՅ-ի՝ ՅՅ պետական կառավարման
ակադեմիայում գործող Իրավագիտություն 041
մասնագիտական խորհրդի նիստում (0028, ք. Երևան,
Կիևյան 8):

Ատենախոսությունը կարելի է ծանոթանալ ՅՅ
պետական կառավարման ակադեմիայի
գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2018 թվականի փետրվարի 22-
ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական
քարտուղար, իրավաբանական
գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Յ.Ա.Ստեփանյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆՅԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսու թյան թեմայի արդիականությունը :

Աշխարհիկ պետության հայեցակարգը հասարակություն պատմություն կարևորագույն ձեռքբերումներին է: Այն որպես քաղաքակրթական արժեք իր ուրույն տեղն ունի Յայաստանի Յանրապետության սահմանադրական կարգի հիմունքների համակարգում և փոխկապակցված է այդ համակարգի մյուս տարրերի հետ: Առանց աշխարհիկ պետության սկզբունքի իրագործման անհնար է կառուցել լիարժեք ժողովրդավարական և իրավական պետություն: Այդ հիմաստով, Յայաստանի Յանրապետության զարգացման և առաջընթացի գործում այդ սկզբունքի սահմանադրական կարգավորումների հիմնախնդիրներն և դրանց լուծումներին առնչվող հետազոտություններն ունեն առանցքային նշանակություն:

Այսօր՝ աշխարհիկ պետության վերաբերյալ առկա մոտեցումները համապարփակ չեն բնորոշում նրա էությունն ու ներկա առաքելությունը: Պետության անջատումը եկեղեցուց, նրանց գործունեության ոլորտների սահմանազատումը՝ որպես աշխարհիկ պետության կարևորագույն նախապայման, շատ հաճախ մեկնաբանվում է պետության և կրոնի միջև միմյանցից լիակատար անկախության մեկուսացման, ինչպես նաև փոխադարձ կապեր բացառող վիճակների առկայություն: Նման հանգամանքն իր հերթին նպաստում է աշխարհիկ պետության՝ որպես ապակրոնական կամ աստվածամերժ պետության տեսակի ընկալմանը:

Աշխարհիկ պետության հայեցակարգի համարժեք գնահատման կարևորությունը ընդգծվում է Յայաստանի Յանրապետության և կրոնական կազմակերպությունների, ինչպես նաև Յայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու՝ որպես ազգային եկեղեցու սահմանադրաիրավական կարգավիճակի հիմնախնդիրների հարաբերակցություն և փոխգործակցություն համատեքստում: Յարկ է նկատել, որ պետության և եկեղեցու իրավահարաբերություն ունեցող հիմնահարցը, որպես պետության աշխարհիկության սկզբունքի իրացման կարևոր գործունեություն, գտնվում է ոչ միայն իրավագիտության ոլորտի գիտնականների և

կրոնագետներին հետաքրքրության անմիջական
թիրախում, այլև հասարակության լայն շերտերի
քննարկման համատիրոնյթում:

Թեմայի արդիականությունը պելի ընդգծված
նշանակություն է ստացել Հայաստանի
Հանրապետության Սահմանադրության (2015 թվականի
փոփոխություններով) իրավակարգավորումների
լույսի ներքո, երբ պետության աշխարհիկության
սկզբունքի նշանակության հիմնախնդիրները
հանդիսանում են առանցքային այդ սկզբունքի
էության ու իրավական բովանդակության
բացահայտման տեսանկյունից:

Ատենախոսության թեմայի գիտական
մշակվածության աստիճանը: Հայրենական

իրավագիտության մեջ աշխարհիկ պետության
սկզբունքի վերաբերյալ

ուսումնասիրությունները սակավաթիվ են, իսկ
պետության աշխարհիկության

սահմանադրաիրավաբանական հիմնախնդիրները
գործնականում չեն հետազոտվել, ինչը հիմք է

տալիս պնդելու, որ աշխարհիկ պետության՝ որպես
սոցիալ-իրավական երևույթի դերը և

նշանակությունը բավարարչափոփ չի ենթարկվել
գիտական քննության, չի արժևորվել դրա էության և

բովանդակության հիմնահարցերը, որը գործուն
ազդեցություն է ունեցել ներպետական

իրավունքի ոլորտում միջարք բացերի և կիսա-
լուծունեների առաջաման վրա: Աշխարհիկ

պետության հայեցակարգի վերաբերյալ որոշ
դիտարկումներ են արվել հայ իրավագետներ Գ.

Հարությունյանի, Ռ. Պապայանի, Գ. Դանիելյանի, Ռ.
Ենգիբարյանի, Վ. Սայադյանի և այլոց

աշխատություններում:

Սույն ատենախոսության գիտական արժեքը
կայանում է նրանում, որ հայ իրականության մեջ

առաջին անգամ փորձ է արվել համալիր կերպով
ուսումնասիրել աշխարհիկ պետության

սկզբունքի սահմանադրաիրավական կարգավորման
հիմնախնդիրները:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան:
Հետազոտության օբյեկտ են հանդիսացել

պետության և կրոնական կազմակերպություններին
իրավահարաբերությունները, միմյանցից

տարանջատվածությունը՝ մարդու և քաղաքացու

մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունքի արդյունավետ տիրականացման համատեքստում:

Հետագոտության առարկան է՝ պետության աշխարհիկության սկզբունքի իրականացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության նույն, կրթության աշխարհիկ բնույթը, Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու հարաբերության ներհանրապետական մակարդակի արգելումները, դրանց համարժեք սահմանման և մեկնաբանման հիմնահարցերը:

Հետագոտության նպատակը և խնդիրները:

Ատենախոսության հիմնական նպատակը՝ աշխարհիկ պետության սահմանադրաիրավական սկզբունքի և դրա իրականացման հիմնախնդիրների տեսական-իրավական համալիր վերլուծությանն է: Որպես ածանցյալ նպատակ՝ կարող է նաև նշվել աշխարհիկ պետության հայեցակարգի համարժեք մեկնաբանումը և այդ սկզբունքի դերի պատշաճ գնահատումը:

Այս առումով ատենախոսության նույն առանձնացվել են հետևյալ **խնդիրները**.

- բացահայտել պետությանից եկեղեցու առանձնացման պատմաիրավական շարժառիթները, դրանց ծագման ելակետերը և հետագա զարգացման ուղիները:

- ուսումնասիրել «աշխարհիկ պետության» հասկացության էությունը, ներկայացնել «աշխարհիկ պետության» սահմանման հեղինակային դիրքորոշումը:

- ուսումնասիրել և համակարգել պետության և կրոնական կազմակերպության ներքին իրավահարաբերության ներքին վերաբերող իրավական ակտերը:

- վերլուծել միջազգային իրավունքի և ներպետական սահմանադրաիրավական նորմերի հարաբերակցության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության պետության աշխարհիկության սկզբունքի իրացման համատեքստում:

- բացահայտել արտասահմանյան առանձին երկրների իրավական փորձը պետության և կրոնական կազմակերպության ներքին հարաբերակցության համատեքստում, վեր հանել

աշխարհիկ պետությունների նմանությունները, պետության աշխարհիկությունը սկզբունքի իրացման համատեքստում առկա օրինաչափությունները:

- ներկայացնել պետության, կրոնի և իրավունքի հարաբերակցությունը պատմաիրավական փոփոխություննկարագրությունը Յայաստանի Յանրապետությունում, բացահայտել աշխարհիկ պետության գաղափարի սկզբնական արմատավորումը հայ իրավական իրականությունում:

- ուսումնասիրել Յայաստանի Յանրապետության և Յայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու իրավահարաբերությունները սահմանադրական նոր կարգավորումների լույսի ներքո:

- հետազոտել կրթությունը աշխարհիկության սկզբունքը՝ որպես աշխարհիկ պետության հայեցակարգի կարևորագույն բաղադրատարր: Վերհանել կրթությունը աշխարհիկության սկզբունքի իրացման տեղական առանձնահատկությունները, առաջադրել հիշյալ սկզբունքի անշեղ իրացման նոր կարգավորումներ:

- համակարգել կատարված ուսումնասիրությունները և գիտական վերլուծությունները՝ արդյունքները՝ ներկայացնելով հիմնահարցերին և դրանց լուծմանը վերաբերող գիտական եզրահանգումներ:

Յետազոտությունը մեթոդաբանական հիմքը: Յետազոտությունը իրականացման համար օգտագործվել են ընդհանուր և մասնավոր գիտական ուսումնասիրման հետևյալ մեթոդները՝ դիալեկտիկական մատերիալիզմի, պատմական-տրամաբանական, անալիզի և սինթեզի, ձևական-իրավաբանական, իրավահամեմատական մեթոդները:

Յետազոտության տեսական հիմքը: Ատենախոսությունը համար որպես տեսական հիմք ծառայել են պետության և կրոնական կազմակերպություններին փոխհարաբերություններին կանոնակարգման իրավական տեսությունը, աշխարհիկ պետության հայեցակարգին նվիրված մենագրությունները, թեմայի առարկային առնչվող

ատենախոսությունները, գիտական հոդվածները, և այլ գիտական աշխատություններ:

Հետազոտության մեջ օգտագործված տեսական գրականությունից ցանկանում ենք հատկապես ամանձնացնել Գ. Հարությունյանի, Ռ. Պապայանի, Գ. Դանիելյանի, Ս. Ավագյանի, Ս. Հմայակյանի, Վ. Ենգիբարյանի, Ա. Չախոյանի, Գ. Տերտերյանի, Վ. Սայադյանի, Ծ. Վարդապետ Անանյանի, ինչպես նաև արտասահմանյան հեղինակներից՝ Ի. Պոնկինի, Ս. Մոզգոլոյի, Մ. Բուլլավինայի, Գ. Լուպարևի, Լ. Իվանովայի, Ս. Դենիկանայի, Պ. Դոգորցևի, Ա. Մեշչերյակովայի, Մ. Վորոնկովայի, Ե. Ստեպանովայի, Չ. Թեյլորի, Կ. Դուրհեմի, Խ. Կալանովայի և այլ հեղինակների գիտական աշխատությունները:

Հետազոտության

իրավական

հիմքը:

Ատենախոսության իրավական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Սահմանադրությունը, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան, ՄԱԿ-ի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը, ԵԱՀԿ Հելսինկյան եզրափակիչ ակտը, ՄԱԿ-ի Կրոնի կամ համոզմունքի վրա հիմնված անհանդուրժողականություն և խտրականություն բռնության դեմ պայքարի մասին և կրոնական կազմակերպություններին մասին», «Հայաստանի Հանրապետության և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու հարաբերություններին մասին», «Կրթության մասին» և Հայաստանի Հանրապետության այլ օրենքները, «Մտադրություններին հուշագիրը Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու միջև», «Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցուն վանքեր և եկեղեցիներ անհատույց՝ սեփականության իրավունքով հանձնելու մասին», «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշումները, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ակտերը (իրավական դիրքորոշումները), արտասահմանյան երկրների սահմանադրությունները, օրենքները, ինչպես նաև

հետագոտու թյանն առնչվող ներպետական և արտասահմանյան միջարքայլի իրավական ակտեր:

Յե տագոտու թյանն գիտականն նորոյ թը:

Ատենախոսու թյանն մեջ առաջին անգամ համապարփակ վերլուծութեան է ենթարկվել Յայաստանի Յանրապետութեան՝ որպէս աշխարհիկ պետութեան սահմանադրաիրավական բնույթը, ինչպէս նաև աշխարհիկ պետութեան հայեցակարգի ծագման և զարգացման պատմական գործընթացը, աշխարհիկ պետութեան հասկացութեան էութենան և հատկանիշները, կրոնի ինստիտուտի հանդէպ որդեգրած քաղաքականութեան տեսանկյունից առաջադրվել է պետութեան ձևի որակապէս այլ տիպաբանութեան, տրվել է «աշխարհիկ պետութեան» եզրույթի սահմանման միանգամայն նորովի մոտեցում, Յայաստանի Յանրապետութեան և Յայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու իրավահարաբերութեան բննարկման համատեքստում տրվել է «ազգային եկեղեցի» եզրույթի սահմանումը:

Պաշտպանութեան ներկայացվող դրույթները:

Ատենախոսութեան ընթացքում արված ուսումնասիրութեան ներքին և վերլուծութեան ներքին հիման վրա պաշտպանութեան են ներկայացվում հետևյալ հիմնական դրույթները.

1. Վերլուծելով Յայկական պետութեան և կրոնի հարաբերակցութեան հիմնախնդիրներն ու էվոլյուցիոն զարգացման առանձնահատկութեանն, ատենախոսութեամբ հիմնավորվում է այդ հարաբերութեան ներքին պատմաիրավական հետևյալ շրջափուլերն ու դրանց նշանակութեանը՝ ա) Յին Յայաստանի աստվածապետական շրջան (մ.թ.ա. XXVII դ. - մ.թ.ա. VI դ.), երբ պետութեանը սերտաճում էր կրոնական դասի հետ, բ) թագավորի և քրմապետի պաշտոններին առանձնացման շրջան (մ.թ.ա. VI դ.), երբ պետութեանը վերահսկողութեան տակ էր վերցնում ամբողջ հոգևոր դաշտը սահմանելով կրոնը՝ որպէս իշխանութեան լծակներից մեկը, պայքարում այլախոհութեան դեմ, գ) քրիստոնեութեան՝ որպէս պետական կրոնի ճանաչման շրջան (մ.թ. IV-XIV դդ.), երբ պետութեանը իր հովանու տակ առնելով քրիստոնեութեանը, որոշ բացառութեաններով,

իսկ եկեղեցու հետ հաստատեց գործընկերային հարաբերություններ՝ պայքարելով կրոնական բազմակարծություն և այլախոհական դրսևորումների դեմ, դ) Հայաստանի առաջին Հանրապետության ժամանակաշրջան (1918-1920 թթ.), երբ պետություն, կրոնի և իրավունքի հարաբերակցության մասով որակապես նոր իրադրություն ստեղծվեց, երբ վեց դարյա պետության բացակայությունից հետո վերստին հիմնադրվեց հայոց պետականությունը, ե) աթեիզմի խորհրդային շրջան (1920-1990 թթ.), երբ խորհրդային Միության Սահմանադրությունը թեև երաշխավորում էր ցանկացած կրոն դավանելու կամ ոչ մի կրոն չդավանելու իրավունքը, այդուհանդերձ, պետության քաղաքականությունը, այսուև ուրոտում, տուրք էր տալիս աթեիստական քարոզչության ծավալմանը՝ երկրորդային նշանակություն տալով մարդկանց սահմանադրորեն ամրագրված խղճի ու կրոնի ազատության իրավունքին, գ) աշխարհիկ պետության ժամանակակից փուլ (1991 թ-ից մինչև մեր օրերը), երբ Հայաստանի Հանրապետությունը հռչակվեց աշխարհիկ պետություն, որտեղյուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի, կրոնի ազատության, անկախ կրոնի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքից և կրոնական պատկանելությունից և համոզմունքներից օրենքի առջև հավասարության իրավունք, և պետության զարգացման նման ձևաչափը համադրելի է ժողովրդավարական, ինքնիշխան, իրավական պետության կառուցման ազգային տեսլականի հետ:

2. Ատենախոսությունը ամբ հիմնավորված է այն դիրքորոշումը, ըստ որի աշխարհիկ պետությունը պետական իշխանության կազմակերպման և գործունեությունն այնպիսի ձև է, որտեղ ճանաչվում է հոգևոր (կրոնական) կառույցների և պետական իշխանության մարմինների գործառնության առանձնացվածությունը, սեփական գործունեության տիրույթում ինքնավարության օժտվածությունը՝ միմյանց հետ հանրային խնդիրների լուծման նպատակով օրենքով սահմանված կարգով փոխգործակցության հնարավորության ամբ, ինչպես նաև երաշխավորվում է յուրաքանչյուրի մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունքը, պետական ապարատի և կրթական համակարգի աշխարհիկության

ս կ զ բ ու ն ք ը , պ ա ր տ ա դ ի ի ա շ խ ա ր հ ա յ ա ց ք ի
 (գ ա դ ա փ ա ր ա խ ո ս ու լ թ յ ա ն), ի ր ա վ ու ն ք ի
 ա դ բ յ ու ը ը ն ե թ ու մ կ ը ո ն ա կ ա ն կ ա ն ո ն ն ե թ ի և
 ու ս մ ու ն ք ն ե թ ի (դ ո գ մ ա ն ե թ ի) ն ե թ ա մ մ ա ն , հ ո գ ա ո թ
 (կ ը ո ն ա կ ա ն) կ ա մ ու յ ց ն ե թ ի ն պ ե տ ա կ ա ն
 գ ո թ ծ ա մ ու յ թ ն ե թ ի պ ա տ վ ի թ ա կ մ ա ն , հ ո գ ա ո թ
 գ ո թ ծ ի չ ն ե թ ի պ ե տ ա կ ա ն կ ա մ ա վ ա ր մ ա ն
 մ ա ս ն ա կ ց ու լ թ յ ա ն ա ն թ ու յ լ ա տ թ ե լ ի ու լ թ յ ու ն ը :
 Մ ի ա ժ ա մ ա ն ա կ ա շ խ ա ր հ ի կ պ ե տ ու լ թ յ ա ն
 հ ա ս կ ա ց ու լ թ յ ա ն բ ո վ ա ն դ ա կ ու լ թ յ ա ն հ ի մ ք ու մ
 կ ա ր ն ո թ ե լ ո վ ե թ կ ու տ ա ր թ ե թ ի` պ ե տ ա կ ա ն
 ծ ա մ ա յ ու լ թ յ ա ն ա շ խ ա ր հ ի կ ու լ թ յ ա ն և կ ը թ ու լ թ յ ա ն
 ա շ խ ա ր հ ի կ ու լ թ յ ա ն ա մ կ ա յ ու լ թ յ ու ն ը :

3. Մ ի ջ ա գ գ ա յ ի ն փ ո թ ծ ի ու ս ու մ ն ա ս ի թ ու լ թ յ ա ն և
 ա թ տ ա ս ա հ մ ա ն յ ա ն ե թ կ ը ն ե թ ի ս ա հ մ ա ն ա դ ր ա ի թ ա վ ա կ ա ն
 կ ա ր գ ա վ ո թ ու մ ն ե թ ի հ ա մ ե մ ա տ ա կ ա ն - ի թ ա վ ա կ ա ն
 վ ե թ լ ու ծ ու լ թ յ ա ն ա թ դ յ ու ն ք ն ե թ ի հ ի մ ա ն վ ը ա
 ա տ ն ա խ ո ս ու լ թ յ ա մ բ հ ի մ ն ա վ ո թ ղ ե լ է պ ե տ ու լ թ յ ու ն -
 ն ե թ ի ա շ խ ա ր հ ի կ ու լ թ յ ա ն ս կ զ բ ու ն ք ի ա մ թ ա գ ը մ ա ն
 ո թ ո շ ա կ ի ա մ ա ն ձ ն ա հ ա տ կ ու լ թ յ ու ն ն ե թ ի
 ա մ ա ն ձ ն ա ց ու մ ը , ո թ պ ի ս ի ք ե ն . ա) ա շ խ ա ր հ ի կ
 պ ե տ ու լ թ յ ա ն ս կ զ բ ու ն ք ն ի թ ու ղ դ ա կ ի ա մ թ ա գ ը ու մ ն է
 ս տ ա ց ե լ պ ե տ ու լ թ յ ու ն ն ե թ ի
 ս ա հ մ ա ն ա դ ր ու լ թ յ ու ն ն ե թ ու մ , բ) ա շ խ ա ր հ ի կ
 պ ե տ ու լ թ յ ա ն ս կ զ բ ու ն ք ի ս ա հ մ ա ն ա դ ր ա կ ա ն
 ա մ թ ա գ ը ու մ ը կ ը ու մ է մ ի ջ ն ո թ դ ա վ ո թ ղ ա ծ բ ն ու յ թ , գ)
 պ ե տ ա կ ա ն կ ա մ ա վ ա ն դ ա կ ա ն կ ը ո ն ի (ե կ ե ղ ե ց ու)
 ս ա հ մ ա ն մ ա ն մ ի ջ ո ց ո վ է ե թ ա շ խ ա վ ո թ ղ ու մ
 պ ե տ ու լ թ յ ա ն ա շ խ ա ր հ ի կ ու լ թ յ ու ն ը :

4. Բ ա ց ա հ ա յ տ ե լ ո վ ա շ խ ա ր հ ի կ պ ե տ ու լ թ յ ա ն է ա կ ա ն
 հ ա տ կ ա ն ի շ ն ե թ ի ն շ ա ն ա կ ու լ թ յ ու ն ը ,
 ա տ ն ա խ ո ս ու լ թ յ ա մ բ հ ի մ ն ա վ ո թ ղ ե լ ե ն ա ղ
 հ ա տ կ ա ն ի շ ն ե թ ի հ ե տ ն յ ա լ շ ը ջ ա ն ա կ ը` ա) պ ե տ ա կ ա ն
 ի շ խ ա ն ու լ թ յ ա ն մ ա թ մ ի ն ն ե թ ի և հ ո գ ա ո թ (կ ը ո ն ա կ ա ն)
 կ ա գ մ ա կ ե թ ա ու լ թ յ ու ն ն ե թ ի գ ո թ ծ ա մ ու լ թ ա յ ի ն
 (Ֆ ու ն կ ց ի ո ն ա լ) բ ա ժ ա ն ու մ ը , բ) պ ե տ ա կ ա ն
 ի շ խ ա ն ու լ թ յ ա ն մ ա թ մ ի ն ն ե թ ի և հ ո գ ա ո թ (կ ը ո ն ա կ ա ն)
 կ ա գ մ ա կ ե թ ա ու լ թ յ ու ն ն ե թ ի փ ո խ ա գ ո թ ա կ ց ու լ թ յ ա ն
 հ ն ա ր ա վ ո թ ու լ թ յ ու ն ը , գ) պ ե տ ու լ թ յ ա ն ի թ ա վ ա կ ա ն
 հ ի մ ք ի փ ո խ ա թ ի ն մ ա ն ա ն թ ու յ լ ա տ թ ե լ ի ու լ թ յ ու ն ը
 ո թ ն է կ ը ո ն ա կ ա ն ու ս մ ու մ ն ք ո վ և դ ր ա դ ո գ մ ա ն ե թ ո ղ , դ)
 ս ա հ մ ա ն ա դ ր ա կ ա ն կ ա ր գ ա վ ո թ ու մ ն ե թ ի մ ա կ ա թ դ ա կ ու մ
 մ ա թ դ ու ն ք ա դ ա ք ա ց ու լ խ ղ ճ ի ու կ ը ո ն ի ա գ ա տ ու լ թ յ ա ն
 ի թ ա վ ու ն ք ի ա մ թ ա գ ը ու մ ը , ե) հ ո գ ա ո թ (կ ը ո ն ա կ ա ն)

կազմակերպություններին պետական իշխանության գործառնություններ վերապահելու անթույլատրելիությունը, գ) պետական կառավարմանը հոգևոր գործիչներին մասնակցություն արգելքը: Միաժամանակ, հիմնավորվել է այն գաղափարը, ըստ որի՝ աշխարհիկ պետություն հատկանիշները պայմանավորված են՝ պետական ծառայության աշխարհիկության առկայությամբ, պետական կրթության աշխարհիկ բնույթով, բարձրագույն պաշտոնատար անձանց գործողություններում կրոնական քարոզչության բացակայությամբ:

5. Կրոնորեն պետություններին կրոնական կազմակերպություններին անջատվածության սահմանադրական կարգի սկզբունքի առկայության հանգամանքը, հիմնավորվել է այն դիրքորոշումը, ըստ որի աշխարհիկ պետության սահմանադրական բնութագրման էությունը պետք է բնութագրել երեք պայմանի առկայությամբ՝ 1) պետությունը չի վերահսկում քաղաքացիների վերաբերմունքը ինչպես կրոնի, այնպես էլ դրա բացակայության նկատմամբ, 2) պետությունը միջամտում է կրոնական կազմակերպություններին ներքին գործունեությանը միայն նրանց կողմից օրենքը խախտելու դեպքում, 3) կրոնական կազմակերպությունները չեն կարող ազդել պետական մարմիններին որոշումներին վրա:

6. Բացահայտելով աշխարհիկ պետության սկզբունքի իրացման ու մարդու և քաղաքացու մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունքի իրականացման սահմանադրավական ու միջազգային իրավական կարգավորումներին վերլուծության արդյունքները, ատենախոսության հիմնավորվել է այն գաղափարը, որ ա) պետության աշխարհիկության սկզբունքն ինքնին հանդիսանում է մարդու և քաղաքացու մտքի, խղճի ու կրոնի ազատության իրացման կարևոր երաշխիք, քանի որ միայն աշխարհիկ պետության պայմաններում է մարդուն տրամադրվում խղճի ու դավանանքի ազատության հնարավորությունը՝ առանց խտրականության, բ) բոլոր դեպքերում միջազգային իրավական ակտերով ամրագրված խղճի և դավանանքի ազատության վերաբերյալ իրավակարգավորումները բովանդակային առումով

կարող են չհամընկնել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկ այլ իրավական ակտերով ամրագրված մարդու մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունքի իրավական բնորոշման հետ, սակայն, աշխարհիկ պետության սկզբունքի իրականացման համատեքստում այդ հասկացությունները օժտվում են իրավական միևնույն նշանակություն ամբևբնույթով:

7. Կարևորելով սահմանադրական կարգի մյուս սկզբունքներին հետ աշխարհիկ պետության հարաբերակցությունը հիմնախնդիրներին վերաբերյալ կատարված վերլուծության արդյունքները, ատենախոսության մեկատարվել է հետևյալ եզրահանգումը, որ. ա) Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի արդիականացման պայմաններում դժվար է հաստատել աշխարհիկ պետության սկզբունքի ամբողջական իրացումը՝ տվյալ եզրույթի ամբողջ իմաստով, ինչը պայմանավորված է պետության և կրոնական կազմակերպությունների միջև պետական քաղաքականության հստակ ուրվագծման բացակայությամբ, բ) աշխարհիկ պետության և սահմանադրական կարգի տարբեր սկզբունքներին միջև փոխգործակցությունն ու իրականացումը պահանջում է համակարգային մոտեցում, հատկապես Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական նոր կարգավորումներին համատեքստում:

8. Բացահայտելով «ազգային եկեղեցի» իրավական հասկացության էությունն ու իրավական բովանդակությունը, ատենախոսության մեկ այլ վորվել է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ազգային եկեղեցին՝ Հայաստանի Հանրապետության կողմից ճանաչված և նրա պաշտպանության ներքո գտնվող Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցին է, որը հայ ժողովրդի հոգևոր կյանքում, նրա մշակույթի զարգացման և ազգային ինքնության պահպանման գործում շարունակաբար ունեցած իր բացառիկ առաքելության մասին է հայ ազգի հարատևմանը և Հայ կրակն պետականության ամրակայմանը:

Ատենախոսության տեսակն և գործնական նշանակությունը: Ատենախոսության տեսակն նշանակությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ համապարփակ վերլուծության է

Ե ն թ ա ր կ վ ու մ ա շ խ ա ր հ ի կ պ ե տ ու թ յ ա ն հ ա յ Ե ց ա կ ար գ ը ,
ո ր ը , ա ն շ ու շ տ , ն մ ա ն ա տ ի պ ա շ խ ա տ ա ն ք ն ե ր ի
զ ար գ ա ց մ ա ն և հ Ե տ ա գ ա ու ս ու մ ն ա ս ի ր մ ա ն հ ա մ ար
կ ար ո ղ Է գ ի տ ա կ ա ն հ ի մ ն ար ար և կ ո ղ մ ն ո ր ո շ ի չ
ար ժ Ե ք ա ն ա կ ա ն ու ի մ ա ց ա ք ա ն ա կ ա ն հ ի մ ք հ ա ն դ ի -
ս ա ն ա լ :

Ա տ Ե ն ա խ ո ս ու թ յ ա ն ու ս ու մ ն ա ս ի ր ու թ յ ա ն
ար դ յ ու ն ք ն ե ր ը ի ր Ե ն ց գ ո ր ծ ն ա կ ա ն
ն շ ա ն ա կ ու թ յ ու ն ը կ ար ո ղ Ե ն ու ն Ե ն ա լ պ ե տ ա կ ա ն
մ ար մ ի ն ն ե ր ի , կ ր ո ն ա գ Ե տ ն ե ր ի , ի ր ա վ ա ք ա ն
գ ի տ ն ա կ ա ն ն ե ր ի ` ո լ ո ր տ ի ն ա մ ն չ վ ո ղ
ն ա խ ա ձ Ե ն ու թ յ ու ն ն ե ր ի ը ն թ ա ց ք ու մ : Բ ա ց ի ա յ դ ,
ս ու յ ն հ Ե տ ա գ ո տ ու թ յ ու ն ը կ ար ո ղ Է ն պ ա ս տ Է լ
պ ե տ ու թ յ ու ն Ե կ Ե ղ Ե ց ի հ ար ա ք Ե ր ու թ յ ու ն ն ե ր ի
օ ր Ե ն ս դ ր ա կ ա ն կ ար գ ա վ ո ր ու մ ն ե ր ի վ Ե ր ա ն ա յ մ ա ն ն
ու Բ ար Ե փ ո խ մ ա ն ը :

Յ Ե տ ա գ ո տ ու թ յ ա ն ար դ յ ու ն ք ն ե ր ի փ ո ր ձ ար կ ու մ ը :

Ա տ Ե ն ա խ ո ս ու թ յ ու ն ը պ ա տ ր ա ս տ վ Է լ Է Ե վ ր ո պ ա կ ա ն
կ ր թ ա կ ա ն տ ար ա ծ ա շ ր ջ ա ն ա յ ի ն ա կ ա դ Ե մ ի ա յ ի
ի ր ա վ ա գ ի տ ու թ յ ա ն ա մ ք ի ո ն ու մ : Յ Ե տ ա գ ո տ ու թ յ ա ն
հ ի մ ն ա կ ա ն ար դ յ ու ն ք ն ե ր ը տ Ե ղ Ե ն գ տ Է լ հ Ե ղ ի ն ա կ ի
գ ի տ ա կ ա ն հ ո դ վ ա ծ ն ե ր ու մ , ո ր ո ն ք հ ր ա տ ար ա կ վ Է լ Ե ն
տ ար ք Ե ր գ ի տ ա կ ա ն հ ա ն դ Ե ս ն ե ր ու մ :
Ա տ Ե ն ա խ ո ս ու թ յ ա ն մ ի շ ար ք դ ր ու յ թ ն Ե ր հ Ե ղ ի ն ա կ ի
կ ո ղ մ ի ց ն ե ր կ ա յ ա ց վ Է լ Ե ն ն ա ն տ ար ք Ե ր
դ ա ս ա խ ո ս ու թ յ ու ն ն ե ր ի և ա մ ա ն ձ ի ն
ք ն ն ար կ ու մ ն ե ր ի շ ր ջ ա ն ա կ ն ե ր ու մ :

Ա տ Ե ն ա խ ո ս ու թ յ ա ն կ առ ու ց վ ա ծ ք ը :

Ա տ Ե ն ա խ ո ս ու թ յ ու ն ը Բ ա ղ կ ա ց ա ծ Է ն Ե ր ա -
ծ ու թ յ ու ն ի ց , Ե ր Ե ք գ լ ու խ ն ե ր ի ց , դ ր ա ն ց ու մ
ն ե ր ա մ վ ա ծ ու թ Ե ն թ ա գ լ ու խ ն ե ր ի ց ,
Ե գ ր ա կ ա ց ու թ յ ու ն ի ց , ի ն չ պ Ե ս ն ա ն օ գ տ ա գ ո ր ծ վ ա ծ
գ ր ա կ ա ն ու թ յ ա ն և ի ր ա վ ա կ ա ն ա կ տ Ե ր ի ց ա ն կ ի ց :

**ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Ներածություն մեջ հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են թեմայի գիտական մշակվածությունը աստիճանը, հետազոտությունը օբյեկտը, առարկան, նպատակը և խնդիրները, ատենախոսությունը մեթոդաբանական, տեսական, իրավական հիմքը, գիտական նորոյթնությունը պաշտպանությունը ներկայացվող դրոյթները, ատենախոսությունը տեսագործական նշանակությունը, արդյունքների փորձարկումը և ատենախոսությունը կառուցվածքը:

Ատենախոսությունը ամառը ինչպես զուգահեռ՝ **«Աշխարհիկ պետությունը պետություն և կրոնական կազմակերպությունները հարաբերությունները խորապատկերում. պատմական և համեմատական-իրավական վերլուծություն»** վերտառնությունը ամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Առաջին ենթագլխում **«Աշխարհիկ պետության ծագումը և զարգացումը. պատմաիրավական վերլուծություն»** բացահայտվում են աշխարհիկ պետությունը գաղափարի հիմքում ընկած պետություններից եկեղեցու ամանձնացման պատմաիրավական շարժառիթները, ծագման ելակետերը և հետագա զարգացման ուղիները: Հանգամանալից ներկայացվում են աշխարհիկ պետությունը վերաբերյալ սկզբնական պատկերացումները, միջնադարյան ամառադեմ մտածողների այլախոհական մոտեցումները, աստվածակենտրոն իրավաընկալումից մարդակենտրոն աշխարհայեցողությունը անցնելու դրդապատճառները, ինչպես նաև դրանցով պայմանավորված գործընթացները, որոնք կանխորոշեցին աշխարհիկ պետություններին ամառացումը: Ատենախոսությունը կարևորում է նաև պետությունը և եկեղեցու ամանձնացման գործընթացում խղճի ազատությունը իրավունքի վերարժևորումը՝ որպես աշխարհիկ պետությունը գաղափարի ամանցքային բաղադրատարր:

Երկրորդ ենթագլխում **«Հայկական պետություն և կրոնի հարաբերակցությունը. զարգացման**

Է վ ո լ յ ու ց ի ա ն ու պատմաիրավական շրջափոխությունը»
հեղինակը կրոնի և հոգևոր դասի նկատմամբ
ունեցած վերաբերմունքի խորապատկերում,
պատմաիրավական վերլուծության միջոցով
կարևորում է Յայկական պետության աշխարհիկ
նախատիպի կազմավորման և զարգացման
Է վ ո լ յ ու ց ի ո ն շրջափոխությունը՝ դրանցից
յ ու ռ ա ք ա ն չ յ ու ռ ու մ գնահատելով նաև խղճի
ազատության իրավունքի սահմանները կամ առհասարակ
դրաբացակայությունը: Պետության և հոգևոր
դասի փոխգործակցության համատեքստում
հեղինակը բացահայտում է հայ իրավական
իրականության մեջ աշխարհիկ պետության
անդրանիկ մոդելը, վերջինիս առանձնահատկ
ությունները և բնորոշ հատկանիշները:

Երրորդ ենթագլխում **«Աշխարհիկ պետության
սկզբունքի իրացման հիմնախնդիրները
պետության և կրոնական կազմակերպությունների
հարաբերություններին խորապատկերում. միջագ-
գային փորձը և համեմատական-իրավական վերլուծ-
ությունն»** տրվում է պետությունների որակապես
այլ դասակարգում՝ կրոնի բնագավառում վարած
քաղաքականության, կրոնական կազմակերպության
իրավական կարգավիճակի սահմանման տեսանկյունից:
Միաժամանակ գիտական հետազոտության շրջանակում
աշխարհիկ պետությունների և կրոնական կազմակերպության
ներքին հետհարաբերակցության հիմնախնդիրներին
միջագգային փորձի ուսումնասիրության և իրավահամեմատական
վերլուծության միջոցով հստակեցվում են աշխարհիկ
պետությունների միասնական և տարբերակիչ
գծերը, պետության աշխարհիկության սկզբունքի
ամրագրման առանձնահատկությունները և այդ
սկզբունքի իրացման սահմանները:

Ատենախոսության երկրորդ գլուխը՝
**«Յայաստանի Յանրապետության աշխարհիկության
տարբերի սահմանադրաիրավական կարգավորման
հիմնախնդիրները»** վերտառությունում, բաղկացած է
երեք ենթագլխից:

Առաջին ենթագլխում **«Յայաստանի
Յանրապետության՝ որպես աշխարհիկ պետության
սահմանադրաիրավական բովանդակության**

հիմնահարցերը . տեսական-իրավական
վերլուծությունն» հեղինակը աշխարհիկ
 պետության՝ որպես սոցիալ-իրավական երևույթի
 համալիր ուսումնասիրման միջոցով
 բացահայտում է աշխարհիկ պետության
 իրավաընկալման շրջանակները: Հիմնահարցի
 քննարման համատեքստում հստակեցվում են
 «աշխարհիկ», «աշխարհիկությունն» «աշխարհիկ
 պետությունն» եզրույթները իմաստը և իրավական
 բովանդակությունը: Աշխարհիկ պետության
 էություն բացահայտմանն ուղղված ամկա մոտե-
 ցումները վերլուծությունն միջոցով ատենախոսք
 առաջադրում է եզրույթի սահմանման
 հեղինակային մոտեցումը:

Երկրորդ ենթագլխում **(«Մտքի, խղճի և կրոնի
 ազատության իրավունքի սահմանադրաիրավական և
 միջազգային իրավական կարգավորումները
 աշխարհիկ պետության սկզբունքի իրականացման
 համատեքստում»)** հեղինակը անդրադառնում է
 մարդու և քաղաքացու մտքի, խղճի և կրոնի
 ազատության իրավունքի իրականացման
 սահմանադրաիրավական ու միջազգային իրավական
 կարգավորումներին հիմնախնդիրներին:
 Միաժամանակ հստակեցվում է մտքի, խղճի և կրոնի
 ազատության իրավունքի և ամանծին
 սահմանադրաիրավական սկզբունքի
 հասկացությունը և նրա արժեքական
 նշանակությունը՝ որպես աշխարհիկ պետության
 անկյունաքարային հատկանիշ: Հիմնահարցի
 համալիր վերլուծությանմբ ընդգծվում է մտքի,
 խղճի և կրոնի ազատության անշեղ իրացման,
 դրանում աշխարհիկ պետության հայեցակարգի՝
 որպես հոլսալի երաշխիքի կարևորությունը:

Երրորդ ենթագլխում **(«Կրթություն
 աշխարհիկության հիմնախնդիրները և
 նշանակությունը Հայաստանի Հանրապետության
 որպես աշխարհիկ պետության սկզբունքի
 իրականացման համատեքստում»)** հեղինակը
 մեծապես կարևորում է Հայաստանի
 Հանրապետությունում կրթության
 աշխարհիկությունն սկզբունքը՝ որպես աշխարհիկ
 պետության հայեցակարգի անքակտելի
 բաղադրատարր: Հեղինակը ամփոփ կերպով

անդրադառնում է կրթության աշխարհիկոլոգիան
սկզբունքի իրացման միջազգային փորձին՝
մասնավորապես ուսումնական
հաստատություններում կրոնական առարկայի
ուսուցման և կրոնական խորհրդանիշներին
ակնհայտ առկայություն հիմնախնդիրներին, որից
հետո անդրադառնում է ոլորտի հայրենական
իրավակարգավորումներին քիչ
հիմնահարցերին: Ատենախոսքը արձանագրում է այն
փաստը, որ Հայաստանի Հանրապետությունում
կրթության աշխարհիկոլոգիան սկզբունքի անշեղ
իրացման թերահավատությունը հատկապես
ընդգծվում է հանրակրթական դպրոցներում
պարտադիր կարգով ներդրված «Հայոց եկեղեցու
պատմություն» առարկայի դասավանդման պարա-
զայում: Այդ համատեքստում համալիր քննություն
է ենթարկվում հիշյալ առարկայի հետ կապված
իրավակարգավորումները, քննվում են առարկայի
սկզբունքները, նպատակները և ուղիներ
են առաջադրվում դասընթացի շրջանակներում
կրոնական քարոզչության և խտրականության
բացառման համար:

Ատենախոսությունը երրորդ գլուխը՝ **«Հայաստանի
Հանրապետության որպես աշխարհիկ պետության
սկզբունքի գործողության ապահովման
հիմնախնդիրները սահմանադրաիրավական
համակարգի արդիականացման պայմաններում»**
վերտառությունը, բաղկացած է երկու
ենթագլուխերից:

Առաջին ենթագլուխում **«Աշխարհիկ պետությունը
սահմանադրական կարգի հիմունքներին
համակարգում հարաբերակցության
հիմնախնդիրները»** վերլուծաբար քննվում են
աշխարհիկ պետության՝ որպես համամարդկային
արժեքի դեր ու նշանակությունը Հայաստանի
Հանրապետության սահմանադրական կարգի
հիմունքներին համակարգում, աշխարհիկ պետու-
թյան փոխկապվածությունը այդ համակարգի
այնպիսի հիմնարար սկզբունքներին հետո, ինչպիսիք
են՝ ժողովրդավարական, ինքնիշխան, սոցիալական,
իրավական պետության, իշխանություններին
տարանջատման և գաղափարախոսական բազմա-
կարծության սկզբունքները: Միաժամանակ,

սահմանադրական նոր կարգավորումները
համատեքստում ուշադրություն է դարձվում
աշխարհիկ պետության և սահմանադրական հիշյալ
սկզբունքներին փոխգործակցության
իրականացման համակարգային մոտեցումներին
առաջադրմանը :

Երկրորդ ենթագլխում **«Յայաստանի
Յանրապետության և Յայաստանյայց առաքելական
սուրբ Եկեղեցու հարաբերություններին
իրավական հայեցակետերը պետության
աշխարհիկության սկզբունքի իրականացման
համատեքստում»** հետազոտության են ենթարկվում
Յայաստանի Յանրապետության և Յայաստանյայց
առաքելական սուրբ Եկեղեցու իրավա-
հարաբերությունները՝ պետության
աշխարհիկության լույսիներթո: Աշխատանքի այս
հատվածում ատենախոսը պետության-Եկեղեցի
հարաբերություններին համալիր վերլուծության
խորապատկերում վերարժևորում է Յայաստանի
Յանրապետությունում աշխարհիկ պետության
հայեցակարգի անհրաժեշտությունը:
Միաժամանակ, սահմանադրական նոր կարգա-
վորումներին լույսիներթո հստակեցվում են
պետության և Եկեղեցու նոր
հարաբերություններին շրջանակը, ինչպես նաև
առաջադրվում է «ազգային Եկեղեցի»
սահմանադրաիրավական եզրույթի սահմանման
հեղինակային մոտեցումը:

Եզրակացություններում ամփոփ տրվում են
հետազոտության հիմնական արդյունքները, որոնք
ներկայացվում են ստորև:

1. Աշխարհիկ պետության գաղափարը վաղ
միջնադարից հասունացած և Եվրոյուցին
զարգացման ուղիանցած քաղաքակրթական արժեք է,
որին շնորհիվ մշակույթը, գիտությունը,
իրավունքը, հասարակական կյանքը
ձեռքագտավեցին կրոնական միակողմանի
մոտեցումներին և վերջինիս՝ պետական
կառավարման, ինչպես նաև քաղաքականության վրա
ունեցած ահռելի դերակատարությունին:

2. Թեև աշխարհիկ պետության առաջացումը, մեծ
մասամբ, նախանշվեց Եկեղեցու դեմ պայքարով,
որոշ դեպքերում վերածվելով նույնիսկ

աստվածանարգութեան, այդուհանդերձ, իր
Էութեամբ, այդպիսի պետութեանը չդիտարկվեց
աստվածամերժական, այլ սահմանազատելով
պետական և կրոնական ուժերունը՝ դարձավ մտքի և
խղճի ազատութեան իրավունքի ապահովման
հուսալի պատվար:

3. Պետութեան և եկեղեցու առանձնացումը՝
որպես աշխարհիկ պետութեան գաղափարի
կենսագործման հիմք, առաջին անգամ ամրագրվեց
Ֆրանսիայի Զանրապետութեան իրավունքի
նորմերում՝ կանխորոշելով դրա հետագա
տարածումը աշխարհի բազմաթիվ երկրներում:

4. Զայկական պետութեանը անցել է միմյանց
տրամագծորեն հակադրվող շրջափուլեր՝ դրանցից
յուրաքանչյուրում ունենալով իր
ձեռքբերումները և կորուստները:
Քրմապետութեան տարանջատումը արքայի
պաշտոնից առաջին կառուցվածքային տեղաշարժը
եղավ աշխարհիկ և հոգևոր իշխանութեան ներքին
ամենաբարձր կետում, որով և ավարտվեց
աստվածապետութեան երկարատև շրջանը:
Վերլուծելով Զայկական պետութեան և կրոնի
հարաբերակցության հիմնախնդիրներն ու
էվոլյուցիոն գարգացման
առանձնահատկությունները, պայմանականորեն
սահմանվել են այդ հարաբերություններին
պատմաիրավական հետևյալ շրջափուլերն ու դրանց
նշանակությունը՝

ա) հին Զայաստանի աստվածապետական շրջան (մ.թ.ա.
XXVII դ. - մ.թ.ա. VI դ.), երբ պետութեանը սերտաճում էր
կրոնական դասի հետ, բայց լինելով նրանից անջատ:
Այդ շրջանը վկայում էր թագավորական
իշխանութեան հովանավորությունը վայելող
քրմական դասի կողմից միապետի բացարձակ
իշխանութեանը նդունման մասին,

բ) թագավորի և քրմապետի պաշտոններին
առանձնացման շրջան (սկսած՝ մ.թ.ա. VI դ.), երբ
պետութեանը վերահսկողության տակ էր
վերցնում ամբողջ հոգևոր դաշտը սահմանելով
կրոնը՝ որպես իշխանության լծակներից մեկը,
պայքարում այլախոհության դեմ: Այս շրջանում
խոսք էր կարող գնալ աշխարհիկ պետութեան
ժամանակակից իրավաբանական մասին, սակայն

քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակելու քաղաքական ակտիարդյունքում էլ ավելի խորացավ պետության ազդեցությունը կրոնի նկատմամբ, ինչն իր հերթին աշխարհիկ պետության զարգացման վրա հետագայում էական նշանակություն ունեցավ,

գ) քրիստոնեության՝ որպես պետական կրոնի ճանաչման շրջան (մ.թ. IV դ. - XIV դ.), երբ պետությունը իր հովանու տակ առնելով քրիստոնեությունը, որոշ բացառություններով, իսկ եկեղեցու հետ հաստատեց գործընկերային հարաբերություններ՝ պայքարելով կրոնական բազմակարծության և այլ ախոհական դրսևորումների դեմ: Միաժամանակ, պետական մակարդակով սկսվեց քրիստոնեության տարածումը, եկեղեցին դարձավ տաճարական սեփականության իրավահաջորդը՝ ներպետական և արտաքին քաղաքականության մշակման և իրականացման գործում տիրապետելով առանցքային դերակատարության: Սակայն, դառնչինչ չփոխեց աշխարհիկ և հոգևոր իշխանություններին

փոխհարաբերություններում: Այս շրջանում, նույնպես խոսք էր գնում աշխարհիկ պետության ժամանակակից իրավաքննչական մասին, քանի որ, եթե կրոնի նկատմամբ պետության ազդեցության շրջանակներն էլ ավելի էին մեծանում, ապա դա ենթադրում էր միայն աշխարհիկ պետության զարգացման վրա բարենպաստ գործունեորի ու պայմանների առկայություն,

դ) Յայաստանի առաջին Յանրապետության ժամանակաշրջան (1918-1920 թթ.), երբ պետության, կրոնի և իրավունքի հարաբերակցության մասով որակապես նոր իրադրություն ստեղծվեց, երբ վեցդարյա պետության բացակայությունից հետո վերստին հիմնադրվեց հայոց պետականությունը: Միաժամանակ, այս ժամանակաշրջանում, առաջին անգամ փորձ արվեց պետության և եկեղեցու իրավական հարաբերություններին կարգավորման համար մշակել «Յայաստանյայց Առաքելական Մայր եկեղեցու և Յայաստանի Յանրապետության միջև դաշնագրի» նախագիծը, որի բովանդակային տրամաբանությունից էր բխում հենց եկեղեցու և

պետություն փոխգործակցության
անհրաժեշտությունը: Միաժամանակ, այս շրջանը
նախանշվեց պետակեղեցական
փոխհարաբերություններին ակտիվ կառուցմամբ, և
այսօր՝ առավել քան երբևէ, կարևոր գործնական
նշանակություն ունի այս շրջանի
պետակեղեցական ոլորտում կուտակած փորձի և
ձեռքբերումներին վերաբերվող և
արտացոլումը պետություն-եկեղեցի
հարաբերություններին արդի հայեցակարգում:

ե) Աթեիզմի խորհրդային շրջան (1920-1990 թթ.), երբ
խորհրդային Միություն Սահմանադրությունը թեև
երաշխավորում էր ցանկացած կրոն դավանելու կամ
ոչ մի կրոն չդավանելու իրավունքը,
այդուհանդերձ, պետության վարած
քաղաքականությունը, այս ոլորտում, տուրք էր
տալ իսաթեիստական քարոզչության ծավալմանը՝
խախտելով մարդկանց սահմանադրորեն ամրագրված
խղճի ազատության իրավունքը: Միաժամանակ, այս
ժամանակաշրջանում պետության և եկեղեցու
հարաբերություններում նկատվեցին ոչ միայն
աշխարհիկ պետության վերաբերյալ բացարձակ
մոտեցումներ, այլև պետական աթեիստական
քաղաքականության արդյունքում եկեղեցու
դերակատարումը հայ ժողովրդի հոգևոր կյանքում
միտված էր անկման,

զ) աշխարհիկ պետության ժամանակակից փուլ (1991
թ.-ից մինչև մեր օրերը), երբ պետության
անկախության ձեռքբերումը օրակարգային
դարձրեց պետության և կրոնական
կազմակերպություններին միջև նոր
փոխհարաբերություններին վերստեղծումը: «Խղճի
ազատության և կրոնական
կազմակերպություններին մասին» ՀՀ օրենքը իր
նախաբանում, Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ
Եկեղեցուն վերապահեց ազգային եկեղեցու
կարգավիճակ, որը իր սահմանադրաբանական
ամրագրումը ստացավ Սահմանադրության 2005,
այնուհետև 2015 թվականներին
փոփոխություններով՝ պետության
աշխարհիկությունը դիտարկելով
սահմանադրական կարգի առանցքային
սկզբունքներից մեկը: Միաժամանակ, այս

Ժամանակափոփոխումը Զայաստանի
Յանրապետությունը հռչակվեց աշխարհիկ
պետություն, որտեղ յուրաքանչյուր ոք ունի
մտքի խղճի, կրոնի ազատության, անկախ կրոնի
նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքից և կրոնական
պատկանելությունից և համոզմունքներից
օրենքի առջև հավասարության իրավունք:
Պետության զարգացման նման ձևաչափը համադրելի
է ժողովրդավարական, ինքնիշխան, իրավական
պետության կառուցման ազգային տեսլականի հետ:

5. Կրոնի նկատմամբ որդեգրած պետական
քաղաքականության, կրոնական
կազմակերպությունների իրավական
կարգավիճակի սահմանման, իրավական
համակարգում կրոնական նորմերի և դոգմաների
պոզիտիվացման կամ դրանց
անթույլատրելիության տեսանկյունից,
պայմանականորեն առանձնացվել են պետության և
կրոնի փոխհարաբերությունների դրսևորման
հետևյալ տիպերը՝ ա) աստվածապետություն
(թեոկրատիա), բ) կրոնապետություն
(կղերապետություն), գ) աթեիստական պետություն,
դ) կիսակրոնական կամ կիսաաշխարհիկ
պետություն, ե) աշխարհիկ պետություն:

Ա. Աստվածապետությունը կամ թեոկրատիան՝
որպես կրոնական և քաղաքական ուժերի
հարաբերությունների համակարգ, դիտարկվում է
պետության այնպիսի ձև, որտեղ կրոնական
կազմակերպություններից մեկը հանդիսանում է
որպես պետական իշխանություն և ունի իշխանական
իրավասությունների իրականացման որոշակի
նպատակներ, խնդիրներ, գործառնություններ և
մեթոդներ: Այլ կրոնական
կազմակերպությունների գործունեությունն ու
այլակարծությունն արգելվում կամ ենթարկվում
է հակաձանքների:

Բ. Կրոնապետությունը կամ կղերական
պետությունը ենթադրում է պետական
իշխանության կազմակերպման այնպիսի
կառուցակարգ, որտեղ կրոնական
կազմակերպություններից որևէ մեկն օժտված է
պետաիշխանական լիազորություններով:
Միաժամանակ կրոնապետությունում, որպես

կանոն, սահմանվում է պետական կրոն, իսկ կրոնական առաջնորդները ընդգրկվում են պետական իշխանության մարմիններում, կամ վերջիններին ներկայացուցչներին շնորհվում է նաև կրոնական կարգավիճակ:

4. Կիսաաշխարհիկ կամ կիսակրոնական պետության ձևի առաջադրումը պայմանավորված է որոշ պետության ներքին՝ աստվածապետական, աթեիստական, կրոնական կամ աշխարհիկ ձևերի շարքին դասելու անհնարինության հետ: Մեր դիտարկմամբ, կիսակրոնական կամ կիսաաշխարհիկ պետությունը կրոնի և պետության փոխգործակցության համատեքստում միջանկյալ օղակ է կղերապետության և աշխարհիկ պետության ձևերի միջև: Կիսաաշխարհիկ պետություններում կրոնական կազմակերպություններից մեկն ունի պաշտոնապես սահմանված արտոնյալ դիրք և պետության կողմից արժանանում է որոշակի նախապատվության: Սահմանադրությունում և օրենսդրական ակտերում ամրագրվում է պետության կախվածությունը կրոնական կազմակերպությունից և հակառակը: Կիսաաշխարհիկ կամ կիսակրոնական պետությունը՝ նման աշխարհիկ պետության, ճանաչում և երաշխավորում է խղճի և դավանանքի ազատության իրավունքը:

7. Աշխարհիկ պետությունները կրոնի հանդեպ դրսևորած վարքագծով միատեսակ չեն և առաջնորդվում են կուտակած ազգային, կրոնական, մշակութային սովորույթներով, ավանդույթներով, որոնք էլ, ըստ երկրան, նախանշում են նրանց ազգային բարոյական նախահիմքն ու նկարագիրը: Աշխարհիկության սկզբունքի իրավական ամրագրումը դեռևս լիարժեք չի երաշխավորում դրան շեղ իրացումն ու կենսագործումը: Յատկապես դավերաբերում է այն պետություններին, որտեղ կրոնական կազմակերպություններին մեկն ավանդաբար շոշափելի մասնակցություն է ունեցել տվյալ պետության կամ ազգի մշակութային, բարոյական, արժեքային համակարգի կայացման և զարգացման գործում:

6.33 Սահմանադրու թյան 17.18,41և այլ հոդվածներին համակարգային վերլուծությունից կատարվել է հետևյալ եզրահանգումները.

ա) յուրաքանչյուրի մտքի ազատությունը առաջին հերթին ուղղված է հենց մարդու մտքի՝ որպես մտածողության արդյունքի միջոցով շրջակա աշխարհը ճանաչելու և այդ աշխարհում իր պատկերացումները, հայացքները, կարծիքները, համոզմունքներն ազատ արտահայտվելու հետ: Սակայն, գիտական հետազոտության առարկայի շրջանակում անհրաժեշտ է կարևորել այն, որ սեփական գիտակցության մտքի ազատությունը բնութագրում է հենց մարդու հոգևոր ազատությունը՝ կազմելով նրա հոգևոր կյանքի հիմքը,

բ) խղճի ազատությունը պայմանավորված է կրոնի հետմարդու առնչությամբ, ինչպես նաև խղճի և այս կամ այն կրոնի դավանություններին միջև նրա բարոյական և իրավական ընտրության հնարավորությամբ: Ընդ որում, այդ ազատությունն առաջին հերթին դրսևորվում է Աստծո հանդեպ համոզմունքի ազատության իրականացման միջոցով, սակայն, այն չի կարելի ընկալել բացառապես կրոնի և աթեիզմի միջև ընտրության ազատություն: Աշխարհիկ պետության սահմանադրական սկզբունքի իրականացման համատեքստում խղճի ազատությունը դրսևորվում է մարդու համոզմունքների բազմազանության և կրոնական համոզմունքների հիման վրա որևէ ձևով անհանդուրժողականության ու խտրականության երևույթներից իրավական միջոցներով պաշտպանվելու հնարավորությամբ,

գ) կրոնի ազատությունը՝ որպես ինքնուրույն կատեգորիա, յուրօրինակ իրավաբանական բովանդակություն է ձեռք բերում խղճի ազատության հետ մեկ միասնական ամբողջության միջոցով, և ներառում է կրոնը կամ համոզմունքները փոխելու ազատությունը և դրանք ինչպես միայնակ, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ և հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով՝ քարոզի, եկեղեցական արարողությունների, պաշտամունքի այլ ծիսակատարությունների միջոցով կամ այլ ձևերով արտահայտելու

ազատությունը (հոդվ. 41, մաս 1, 2-րդ նախադասություն):

7. Ժամանակակից իրավունքի արդիականացման պայմաններում քարացած պատկերացումներով և կարծրատիպերով մեկնաբանել պետության աշխարհիկությունը սկզբունքի համատեքստում Յայաստանի Յանարապետության և Յայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հարաբերությունները ոչ միայն անընդունելի է, այլև խիստ վնասակար է՝ հատկապես այն պետությունների համար, որտեղ հոգևոր-կրոնական աշխարհայացքը ազգային դիմագծի ինքնուրույն բաղադրիչ է հանդիսանում: Պետության և Եկեղեցու ամանձնացումը, որը լայն հաշվով ընկած է աշխարհիկ պետության հայեցակարգի հիմքում, չպետք է ընկալել բացահայտ կրոնամերժության կամ ապակրոնականության հիմաստով:

8. Յայաստանյայց առաքելական սուրբ Եկեղեցու՝ որպես «ազգային Եկեղեցու» սահմանադրական կարգավիճակը չպետք է ներհիմաստով նույնականացնել «կրոնական կազմակերպություն» հասկացության իրավական բովանդակության և կազմակերպարավական տեսակի հետ, սակայն, լայն հիմաստով, այն նույնպես կրոնական կազմակերպություն է՝ իր գործունեության հիմքում ունենալով հոգևոր (կրոնական) նպատակներ և գործառնություններ: Միաժամանակ, այս մոտեցմամբ պայմանավորված՝ Յայաստանյայց առաքելական սուրբ Եկեղեցին մյուս բոլոր կրոնական կազմակերպությունների հետ միասին ամանձնացված է պետությունից՝ ուղղակիորեն հաստատելով վերջինիս աշխարհիկ բնույթը, սակայն, անընդունելի է Սահմանադրության 41-րդ հոդվածի ուժով արդեն իսկ ճանաչված ազգային Եկեղեցու իրավասուլթյունությունը և հայ ժողովրդի հոգևոր կյանքում դրա բացառիկ առաքելությունը պայմանավորելու կախման մեջ դնել օրենքով նախատեսված ընթացակարգերից՝ մասնավորապես, երբ խոսքը վերաբերում է նույն Եկեղեցու ստեղծման իրավահարաբերության՝ օրենքի ուժով կարգավորվելու հնարավորության մասին:

9. «Պե տու լ թ յ ու ն -ե կ ե ղ ե ց ի» հարաբերութիւնները կրավական կարգավորման և դրա հետագա կատարելագործմանն ուղղված ձգտումները արտահայտվում են այդ հարաբերութիւններին ստիտուցիոնալ կապի ձևավորման մեջ: Այսպէս, Յայաստանի Հանրապետութիւնում Յայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին չի կարող մեկուսանալ պետութիւնից և հասարակութիւնից ու դասական իմաստով գործել անջատ: Ավելին, Յայաստանի Հանրապետութիւնը այդ կազմակերպութիւններին ամանձնացման հետ մեկտեղ «պետութիւն-եկեղեցի» հարաբերութիւններում որդեգրել է ազգային եկեղեցու հետ հարաբերութիւններին համադրման ձևաչափը, որը, ինչպէս արդեն նշվել է, բնորոշ է նաև արդի ժողովրդավարական, իրավական, աշխարհիկ միջարք պետութիւններին:

10. Աշխարհիկ պետութիւն սկզբունքի կարևոր բաղադրիչներին է կրթութիւնը, որը հանդիսանում է աշխարհիկ պետութիւնում կրթական միջավայրի չեզոքութիւնը, կրոնական համոզմունքների հիմքով խտրականութիւնը բացառման անհրաժեշտ նախապայման, որը ենթադրում է կրոնական քարոզչութիւնը, կրոնական պատկանելութիւնը ամբողջականով գործող խտրականութիւն և պարտադրանքի անթույլատրելիութիւնը:

11. Կրոնական կրթութիւնը վերաբերյալ ամանձին երկրներում որդեգրվել են տարբեր յոյս դիրքորոշումներ, մի դեպքում՝ արգելելով դրանու սուղումը ուսումնական հաստատութիւններում, մեկ այլ դեպքում՝ նախատեսելով դասընթացի դասավանդման համար անհրաժեշտ ֆակուլտատիվ ընթացակարգեր, իսկ ամանձին դեպքերում՝ ամբողջով կրոնական կրթութիւնը պարտադիր դասավանդման անհրաժեշտութիւնը:

12. Յայաստանի Հանրապետութիւնում կարևոր նշանակութիւնը վերապահելով կրթութիւնը աշխարհիկութիւնը սկզբունքին, ինչպէս նաև հաշվի առնելով Սահմանադրութիւնի 81-րդ հոդվածի 1-ին մասի իրավական կարգավորման այն պահանջը, ըստ որի՝ մարդու և քաղաքացու հիմնական

իրավունքներին և ազատություններին վերաբերյալ Սահմանադրությունում ամրագրված դրույթները մեկնաբանելիս անհրաժեշտ է նաև հաշվի առնել Մարդու իրավունքներին եվրոպական դատարանի պրակտիկան, այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է՝ «Հայոց եկեղեցու պատմություն» ամսականի գծով ուսումնական գործընթացների կազմակերպման ու վերահսկողության գործառնությունները վերապահել բացառապես պետական իրավասու մարմնին, իսկ այդ ամսականի պարտադիր ուսուցումը և դրանից հրաժարվելու ընթացակարգերի բացակայությունը կարող է խղճի ու կրոնի ազատության իրացման պատենշ հանդիսանալ այլադավանների շրջանում և աղճատել ինչպես պետության աշխարհիկություն, այնպես էլ՝ կրոնական բազմակարծության սկզբունքի նշանակությունը:

Թեկնածուական առենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի կողմից հրապարակված հետևյալ գիտական հրապարակումներում.

1. Հայաստանի Հանրապետությունը որպես աշխարհիկ պետություն. սահմանադրարավական կարգավորման հիմնախնդիրները և համեմատական-իրավական վերլուծություն (մենագրություն) Վ. Թորոսյան.-Եր.: «Մպիկա» 2018. 192 էջ:
2. Աշխարհիկ պետությունը որպես Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի հիմունք // Արդարադատություն, գիտական հանդես, Եր., 2017, N 5(40), էջեր 55-62:
3. Հայաստանի Հանրապետության աշխարհիկ բնույթը սահմանադրական նոր կարգավորումների համատեքստում // Արդարադատություն, գիտական հանդես, Եր., 2017, N 6(41), էջեր 60-63:
4. Պետության աշխարհիկություն սկզբունքի իրացման հիմնահարցերը արտասահմանյան ամանձին երկրների օրենսդրությամբ. համեմատական իրավական վերլուծություն // Եվրոպական Ակադեմիա, գիտական հոդվածների ժողովածու, Եր., 2017, N 8 էջեր 312-333:

5. Պետություն, իրավունքի և կրոնի հարաբերակցության որոշ հիմնահարցեր. պատմաիրավական վերլուծություն // Եվրոպական Ակադեմիա, գիտական հոդվածների ժողովածու, Եր., 2017, N 8 էջեր 296-311:
6. Աշխարհիկ պետության ծագումնաբանական վերլուծություն // Արդարադատություն, գիտական հանդես, Եր., 2018, N 1(42), էջեր 9-14:

ТОРОСЯН ВАГЕ АШОТОВИЧ

**КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ ХАРАКТЕР РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ КАК СВЕТСКОГО
ГОСУДАРСТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 - «Публичное право». Защита диссертации состоится 24-го марта 2018 года в 12:30 на заседании специализированного совета 041 «Юриспруденции» Академии государственного управления РА ВАК РА (0028, г. Ереван, Киевян 8).

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена теоретико-правовому анализу конституционно-правовых проблем концепции светского государства в Республике Армения. Концепция светского государства является одной из важнейших достижений истории общества. Она как цивилизационная ценность имеет свое особое место в системе основ конституционного строя Республики Армения и взаимосвязана с остальными элементами этой системы. Без реализации принципа светского государства невозможно выстроить ни полноценного демократического государства, ни правового государства. В этом смысле принципу светского государства, как одной из основ конституционного строя, отводится фундаментальная роль в развитии и прогрессе Республики Армения.

Сегодняшние подходы к понятию светского государства всеобъемлюще не характеризуют его сущность и текущую миссию. Отделение государства от церкви, разграничение сфер их деятельности как важнейшее предусловие светского государства, очень часто толкуется как существование полной независимости и изоляции государства и религии друг от друга, а также состояний, исключающих взаимные связи. Подобное обстоятельство, в свою очередь, способствует восприятию светского государства как нерелигиозного или атеистического вида государства.

Важность адекватной оценки концепции светского государства подчеркивается в контексте взаимоотношений и взаимодействия проблем конституционно-правового статуса Республики Армения и религиозных организаций, а также Армянской апостольской церкви как национальной церкви.

Основной вопрос правовых отношений государства и церкви, как важнейшего фактора реализации принципа светскости государства, находится не только в центре внимания ученых в области юриспруденции и религиоведов, но и в сфере обсуждения широких слоев общества. Диссертацией обоснована та позиция, по которой светское государство – это такая форма организации и деятельности государственной власти, где признается функциональная обособленность духовных (религиозных) структур и органов государственной власти, наделение автономностью в сфере собственной деятельности с установленной законом порядке возможностью взаимодействия друг с другом в целях решения общественных проблем, а также гарантируется право на свободу мысли, совести и религии каждого, принцип светскости государственного аппарата и образовательной системы, недопустимость обязательного мировоззрения (идеологии), внедрения религиозных правил и догм в источники права, делегирования государственных функций духовным (религиозным) структурам, участия духовных деятелей в управлении государством. На основании изучения международного опыта и результатов сравнительного-правового анализа конституционно-правовых актов зарубежных стран диссертацией обосновано выделение некоторых свойств закрепления принципа светскости государств, таких как а) что принцип светского государства получил свое прямое закрепление в конституциях государств, б) что закрепление принципа светского государства в конституциях несло посреднический характер, в) что путем установления государственной или традиционной религии (церкви) была гарантирована

светскость государства. В настоящих условиях не надо толковать светскость государства как полное отделение церкви от государства, исключение имеющихся между ними связей, а следует придать значение тому полезному взаимодействию, которое будет способствовать эффективному решению общественных проблем.

VAHE ASHOTTOROSYAN

CONSTITUTIONAL-LEGAL CHARACTER OF THE REPUBLIC OF ARMENIA AS A SECULAR STATE: THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Competition for the degree of Candidate of Juridical Sciences in the specialty of 12.00.02 - "Civil Law". The defense of the dissertation is scheduled for March 24, 2018 at 12:30 p.m in a panel session of the Professional Council 041 of Jurisprudence of the Public Administration Academy of the RA of the RA Higher Certification Commission (8 Kievyan, 0028, Yerevan).

SUMMARY

The dissertation is devoted to the theoretical and legal analysis of the constitutional-legal problems of the concept of a secular state in the Republic of Armenia. The concept of a secular state is one of the most important achievements of the history of society. As a civilizational value, it has its own special place in the system of the foundations of the constitutional system of the Republic of Armenia and is interconnected with the rest of elements of the system. Without realizing the principle of a secular state, it is impossible to build either a full-fledged democratic state or a law-bound state. In this sense, the principle of the secular state as one of the foundations of the constitutional system has a fundamental role in the development and progress of the Republic of Armenia.

Today's approaches to the concept of a secular state do not fully describe its essence and current mission. The separation of the state from the church, the boundary delimitation of the spheres of their activity as the most important precondition of a secular state, is often interpreted as the existence of complete independence and isolation of the state and religion from each other, as well as states that exclude interconnection. Such a circumstance, in its turn, contributes to the perception of a secular state as a non-religious or atheistic type of state.

The importance of an adequate assessment of the concept of a secular state is emphasized in the context of the interrelations and interaction of the problems of the constitutional and legal status of the Republic of Armenia and religious organizations, as well as the Armenian Apostolic Church as a national church. The main issue of legal relations

between the state and the church, as the most important factor in realizing the principle of secularism of the state, is not only in the center of attention of scholars in the field of jurisprudence and religious scholars, but also in the sphere of discussion of broad sections of society. The dissertation substantiates the position by which a secular state is such a form of organization and activity of state power where it is recognized the functional detachment of spiritual (religious) structures and public authorities; the autonomy in the sphere of own activity, with the established by law possibility of interaction with each other for the purposes of solving public problems, and also guaranteed the right to freedom of thought, conscience and religion of everyone; the principle of secularism of the state apparatus and the educational system; the inadmissibility of compulsory world-view (ideology), the introduction of religious rules and dogmas into sources of law, the delegation of state functions to spiritual (religious) structures, the participation of spiritual figures in government of the state. Based on the study of international experience and the results of a comparative legal analysis of constitutional and legal acts of foreign countries, the dissertation justifies the identification of certain features of securing the principle of secularism of states, such as a) that the principle of a secular state was directly consolidated in the constitutions of states; b) that the consolidation of the principle of secularity in the constitutions had an intermediary character, c) that by establishing a state or traditional religion (church), the secularity of the state was guaranteed. In the present conditions, it is not necessary to interpret the secular state as a complete separation of church and state, the exclusion of the existing links between them, but it is necessary to attach importance to the useful interaction that will contribute to the effective resolution of public problems.